

PAPER DETAILS

TITLE: Goldziher'den Schacht'a Oryantalist Literatürde Hadis ve Sünnet: Bir Okulun Yasayan Gelenegi

AUTHORS: Fatma KIZIL

PAGES: 45-62

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/604300>

Goldziher'den Schacht'a Oryantalist Literatürde Hadis ve Sünnet: Bir Okulun Yaşayan Gelenegi

Fatma KIZIL*

“Hadith and Sunnah in
Orientalist Literature From
Goldziher to Schacht: Living
Tradition of a School”

Abstract: The Present study emphasizes the continuity of Islamic studies in the West. By borrowing Joseph Schacht's term of “living tradition of ancient schools of law”, it aims to show that there is a skeptical line of thought as a living tradition towards hadith and Prophetic Sunnah starting from Ignaz Goldziher up to Schacht. It is argued that Schacht realized the full implications of the theories of his predecessors and concluded the process which started with Goldziher by depriving the Prophetic sunnah of its legal meaning in all entirety during the first century.

Citation: Fatma KIZIL, “Goldziher'den Schacht'a Oryantalist Literatürde Hadis ve Sünnet: Bir Okulun Yaşayan Gelenegi” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, VII/2, 2009, pp. 45- 62.

Key words: Hadith, Sunnah, Prophetic Sunnah, Orientalism, Western studies, Goldziher, Hurgonje, Margoliouth, Schacht.

Giriş:

Batı'da İslâm hukuku çalışmalarına temel karakterini veren¹ Joseph Schacht'ın (1902–1969) *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*'ı (Oxford 1950) yayımlamasının ardından, Hamilton Gibb (1895–1971), hadislerin menşei hakkındaki yerleşik doktrinin Macar oryantalist Ignaz Goldziher (1850–1921) tarafından yıkılmasını müteakip ortaya çıkan, yeni bir hadis tenkidi metoduna duyulan ihtiyacı karşılama görevinin hukukî hadisler bağlamında Schacht tarafından üstlenildiğini ifade eder.² İki oryantalistin

hadise yaklaşımları arasındaki fark edilmiş, bizzat Schacht'ın başlattığı çalışmaların bir deva etmesi, selefi ile mukayesesini kendisinden sonraki çalışmalarda Goldziher'in şu

Her ne kadar, Schacht, ke metodunu ilk asrı hakkında indirgemesi nedeniyle teoride gittiklerini iddia etse de⁴ Gold Batılı eleştirel birikimi şekil kendisindeki sonraki oryantallı tamamının görüşlerinin karşı Batı'daki hadis çalışmalarının bilhassa belli bir düşünce çi tespiti elzemdir. Bu bağlar ifadelerinin söz konusu düş edilebilir:

Geçen neslin büyük İslâm hu kitapta çok sık yer almama

³ Joseph Schacht, *The Origins of Mu*
⁴ Schacht, *The Origins of Muham Traditions*, *Journal of the Royal* yapılan tercümesi için bk. *HTD*, V *Islamic Law*, *Journal of Compar* 11; a. mlf., “Modernism and Tra *Studies*, I/4, 1965, s. 399. Es toplamlarının muhtelif dönemle çıktığı şeklinde özetlenmesi *“Transmission of Western Had Academic Hadiith Studies”*, *HT* yönü/illiyet, yani tezinin, metod sistematik uygulaması neticesi gerekmektedir) metodunu prati hukukunda temizlik ve necâset l biçimde ele alan ve başta Schach Ze'ev Maghen de, Goldziher'in İ zaman içerisinde İran etkisiyle de kullanması hakkında şu değerlen *“Batılı hadis tenkidinin babası ola polemiklerin uydurulmuş ürü Müslümanlar arasında değerli b hadise -yalnız iddiasına uygun ha Hatiboğlu, “Transmission of Wes*

* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis, BURSA, fatmakizil@gmail.com

¹ Ze'ev Maghen, “Dead Tradition: Joseph Schacht and The Origins of ‘Popular’ Practice”, *Islamic Law and Society*, X/3, 2003, s. 277.

² H. A. R. Gibb, “Origins of Muhammadan Jurisprudence”, *Journal of Comparative Legislation and International Law*, XXXIII/3-4, 1951, s. 113.

anlıyorsak bu Snouck Hurgronje sayesinde. Kendisinden sık sık iktibaslarda bulunma fırsatı bulduğum Goldziher'e gelince, bu kitabın onun başlattığı çalışmaların mütevazı bir devamı kabul edilmesinden daha fazlasını umamam. Seleflerim arasında, Şâfiî'nin kısa zaman önce basılan eserlerini gerektiği gibi kullanan ilk kişi Margoliouth'tur. O, bu kitapta detaylı bir şekilde incelenen sahayı değerlendirirken, hem kaynaklara genel yaklaşımı hem de birçok önemli detay açısından benim sonuçlarıma en fazla yaklaşan kişidir. Lammens, yazıları nadiren İslâm hukuku ve usûl-i fıkhtan bahsetse de, büyük kısmı hadislerin tarihî açıdan değerlendirilmesiyle ilgili bir kitabın önsözünde zikredilmelidir. Hukukî hadisleri analizim, öfke ve hamasete kapılmadığı durumlarda onun eleştirel kavrayışına saygı ve hayranlık duymamı sağlamıştır.⁶

Schacht'ın iktibas edilen ifadelerinden hareketle, hâlihazırdaki çalışmada Goldziher ve Schacht'ın görüşleri arasındaki irtibatın yanı sıra Schacht'ın ismini zikrettiği oryantalistlerin⁷ yazılarındaki karşılıklı referans, iktibas ve benzerliklere işaret edilerek, hadis ve sünnet konusunda, bir alıntılama ve referans örgüsü olarak⁸ oryantalizmin bir okulunun yaşayan geleneğinin varlığına dikkat çekmek amaçlanmıştır. Çalışmanın temel iddiası, söz konusu okulun Goldziher ve Hurgronje ile başlayan, Margoliouth ile sondan bir önceki aşamasına ulaşan geleneğinin, iltizam ettiği manaların Schacht tarafından anlaşılacak sistemleştirildiği, netice olarak İslâm hukuku ile Nebevî sünnet kavramının irtibatının koparıldığıdır. Schacht öncesinde söz konusu gelenekte, öncelikle merfû hadislerin kâhir ekseriyetinin güvenilir kabul edilmesiyle İslâm hukukuyla irtibatlarının kesilmesi ve ardından Nebevî sünnetin İslâm hukukunda oynadığı rolün tahfifi ve arızî hâle getirilmesi süreci yaşanmıştır. Schacht ise söz konusu görüşlerin iltizam ettiği manayı kavrayarak Nebevî sünnet ile İslâm hukuku arasındaki irtibatı kesin bir biçimde koparmıştır.

⁶ Schacht, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, ss. v-vi. Schacht yukarıda tercümesi verilen ifadelerinin ardından İslâm hukuku alanında ilk hocası Gotthelf Bergsträsser'e (1886-1993) minnettarlığını ifade eder. Fakat kendisi de ulaştığı sonuçların, hocası ile farklılığına işaret ettiği için Bergsträsser'in görüşleri buraya dâhil edilmemiştir. Bergsträsser'in İslâm hukuku ile ilgili tamamlamadan öldüğü çok hacimli olmayan eseri *Grundzüge des islamischen Rechts* (Berlin/Leipzig 1935) talebesi Schacht tarafından edite edilerek yayımlanmıştır. Johann Fück (1894-1974), Bergsträsser'in İslâm hukukunun gelişimini anlamak için Şâfiî'nin eserlerini araştırmanın önemine işaret ettiğini ve bu görevi Schacht'ın üstlendiğini ifade etmektedir. Bk. Johann Fück, "The Origins of Muhammadan Jurisprudence" *Bibliotheca Orientalis*, X/5, 1953, s. 196.

⁷ Schacht'ın ismini verdiği oryantalistlerden Henri Lammens, hadis ve sünnet kavramlarını İslâm fikhî noktasından ele almadığı için metne dâhil edilmemekle birlikte görüşleri ilgili yere dipnot olarak eklenmiştir.

⁸ "Orientalism is after all a system for citing works and authors." Bk. Edward W. Said, *Orientalism*, London, 2003, s. 24.

I.

1890 yılında Ignaz Goldziher, hadislerle ilgili görüşlerine yer vererek, Batı'da İslâm'la ilgili eserler veya İslâm tarihi, Hz. Peygamber'in hayatı veya İslâm başlık/bölüm olmaktan çıkarılarak başlanmıştır. Dolayısıyla, oryantalistlerin ifadeyle menşei hakkındaki görüşleri önceki oryantalistlerin görüşlerinden başlayan döneme ağırlık vermemiştir. Nitekim, bazı oryantalistler tarafından unutulmamalıdır. Nitekim, bazı bilimsel olarak ele alan ilk kişiler Goldziher (1878-1926), Ignaz Goldziher (1878-1926), William Muir (1867-1943) isimlere atıfta bulunmaktadır. Batı'da daha önce yapılmadığı düşünülmüş olmasıdır. Hadis uydurma ile gerçek arasındaki irtibat, er-rıhle fi ta'arufi'l-kadın râvîler onun değindiği konulardır. Türkçe hem de oryantalist literatüründe isim kabul edilmesinin asıl nedeni, sahih olabileceğine dair genel görüşleri değerlendirmek üzere bir metodoloji ifadeyle Batı düşünce geleneğindeki hadislerle uygulama yolunu açmasıdır. *Studien*'ın henüz ilk sayfalarında azından yarısının sahih olduğu Dozy¹³ (1820-1883) kadar itimad edilen kısmının İslâm'ın hicrî ilk iki

⁹ Sîret, Hz. Peygamber'in üsve-i kamilâya uygulamaya dönük bir terim kullandığı bağlamında kullanılması uygun görülmüştür.

¹⁰ Ignaz Goldziher, *Muslim Studies*, s. 19-20.

¹¹ Goldziher'in birçok yöntemi telifi Seyahati ve Eserleri Bağlamında *Marife*, yıl: 2, sayı: 3, 2002, s. 107.

¹² Schacht, "Modernism and Tradition", s. 107.

¹³ Dozy'nin hadislerle ilgili görüşleri için Tarih-i İslâmiyyet'ine Yöneltilen *Hadis*, s. 212.

bir sonucu olduğunu iddia eder.¹⁴ Bunun ardından, büyük kısmının uydurma olduğunu iddia ettiği hadislerin hangi saiklerle vaz edilmiş olabileceğini tespit etmeye çalışır. Ona göre her görüş ve muhalifleri, “her re’y ve hevâ, her sünnet ve bidat” ifadesini hadislerde bulmuştur.¹⁵ Söz konusu ‘rey ve hevânın’ izlerini hadis metinlerinde takip etmeye çalışan Goldziher, metinlerin içeriklerinden hareketle hadislerin ortaya çıktığı tarihleri belirlemeye yani onları tarihlendirmeye çalışmıştır. Bu nedenle, Batı’da hadis tarihlendirme faaliyetleri bağlamında ismi geçen ilk kişi Goldziher olmuştur.¹⁶

Müslümanların hadis çalışmalarında yer almayan bir kavram olarak tarihlendirme, oryantalistlerin hadise yaklaşımlarının tabii bir sonucudur. Zira, hadisin ne zaman ortaya çıktığını tespit etme faaliyetleri için kullanılan tarihlendirme terimi, hadislerin sahih olduğu ilkesinden değil, sonraki dönemlerin ürünü olduğu fikrinden hareket etmektedir. Nitekim Goldziher de İslâm tarihinin -kendi inşa ettiği şekliyle- gelişimi ile hadislerin içerikleri arasında paralellik kurduğu durumlarda, metinleri yaşanan hadiselerle örtüşen rivâyetleri, söz konusu bağlamın ürünü kabul etmiştir.¹⁷ Yaklaşımının bir neticesi olarak, *Muhammedanische Studien*’de hadis vaz’ının çok yoğun olduğu bir İslâm toplumu tasvir etmektedir. Öyle ki, her grup ya kendi görüşünü destekleyecek birtakım hadisler uydurmuş ya da mevcut hadisleri kendi fikirleri doğrultusunda idrâclar yapmıştır.¹⁸ Bu uydurma hadisleri ayıklamak konusunda, isnâd güvenilir olduğunda metindeki en bariz anakronizmleri dahi fark edememekle tavsîf ettiği Müslüman âlimleri ise başarısız kabul etmektedir.¹⁹ Hadisleri büyük oranda sonraki dönemin ürünü kabul eden Goldziher, sahâbeyi âdil kabul eden klâsik İslâmî görüşten tamamen farklı biçimde, sahâbeyi uydurma faaliyetlerinden berî kabul etmemiş, onların asr-ı saadet dönemindeki dinî ve hukukî uygulamalarla örtüşen ve faydalı olduğunu düşündükleri haberleri daha sonra Hz. Peygamber’e isnâd ettiklerini iddia etmiştir.²⁰

Hadis vaz’ına yaptığı vurguya rağmen, Goldziher’in birtakım ifadelerinden onun hadis literatürünün sahih materyal içerdiğini kabul ettiği izlenimi

edinilmektedir. Fakat bu konu çok az sayıda hadisin Hz. Peygamber’den bir yerde diyetle ilgili haberleri Peygamber’in zekât miktarları ifade ederek zekât miktarları etmektedir.²³ Klâsik hadis tarihlendirmelerinde kesinlik hadisleri, Medîne merkezli din ve dinsiz²⁵ Emevîler ve sosyal Abbâsîler arasındaki çatışma şeklinde ve çoğu zaman Müslüman şerhlerinden tamamen farklı bir İsnâd tenkidi bir tarafa metin yaklaşımına dahi sahip olmadığı önünde bir engel kalmamak karşısına bırakmaktadır. Bu durumda o hadisin tarihlendirme

Hadis ve sünnetin birbiri duran Goldziher’e göre²⁶ Arap Nebvî sünnete geçişte zorlu başlangıçtan itibaren kabul et sünnetin hukukî bir kaynak sünnetin vahiy kaynaklı olduğu II. yüzyıldan itibaren yerleşme sünnet kavramının ilk anda ifadelerinden hareketle, onun kabul edildiği kanaatinde olduğu olmayan Emevîlerin, namaz ve

¹⁴ Goldziher, *Muslim Studies*, c. II, s. 19.

¹⁵ Goldziher, *Muslim Studies*, c. II, s. 126. Ayrıca bk. Goldziher, *Introduction to Islamic Theology and Law*, çev. Andras ve Ruth Hamori, Princeton, 1981, s. 39.

¹⁶ Harald Motzki, “Dating Muslim Traditions”, *Arabica*, LII/2, s. 206. Ayrıca bk. Fatma Kızıl, *Oryantalistlerin Hadislerin Menşeiini Tespite Yönelik Yöntemleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2005, s. 44-48.

¹⁷ Bu metodu daha sonra Schacht, İslâm hukuk tarihine uygulayacak, hadisleri, kendi tespit ettiği hukuk tarihi gelişim aşamalarıyla örtüşmediği durumlarda uydurma, bu aşamalara mutabık olmaları hâlinde ise o dönemin tartışmalarının ürünü kabul edecektir.

¹⁸ Goldziher, *Muslim Studies*, c. II, ss. 45, 53, 104-5, 115-120, 142.

¹⁹ Goldziher, *Muslim Studies*, c. II, s. 141.

²⁰ Goldziher, *Muslim Studies*, c. II, s. 18.

²¹ “Disputes over the Status of *Hadith*”, Motzki, Aldershot, 2004, s. 57.

²² Erken tarihli, geç tarihli gibi ifadeleri anlaşılmamalı, bu ifadelerin ku tarihlendirmeyi amaçlayan yaklaşım

²³ Goldziher, *Introduction to Islamic*

²⁴ Goldziher, *Muslim Studies*, c. II, s.

²⁵ “Godless”. Bk. Goldziher, *Muslim*

²⁶ Goldziher, *Muslim Studies*, c. II, s.

²⁷ Goldziher, *Muslim Studies*, c. II, s.

²⁸ Goldziher, *Muslim Studies*, c. II, s.

²⁹ Schacht, sünnet teriminin siyas olduğu kanaatindedir. Bk. Schacht Hatiboğlu, *AÜİFD*, XVIII, 1970, s.

kaygıları yoktur.³⁰ Meselâ, Goldziher'e göre Hz. Peygamber'in Ebu Zerr el-Gıfârî'ye (ö. 32/653) hitaben söylediği, "Benden sonra emirler gelecek ve namazı (geciktirmek suretiyle)"³¹ öldürecekler, fakat sen namazı vaktinde kıl"³² şeklindeki sözünü aktaran rivâyet, Emevîlere karşı sünnete bağlılığı savunan dindarlar tarafından uydurulmuştur.

Goldziher'in hadisler söz konusu olduğunda üzerinde ısrarla duyduğu bir diğer uygulama ise ref'tir. Bilhassa hukukî hadisler alanında uygulandığını iddia ettiği refle ilgili olarak "Hadis literatüründe, Peygamber'e atfedilen sözlerin uzun bir süre başka bir ismin otoritesi altında tedâvülde olması hiç de nadir bir durum değildir. Mevkûf hadisler denilen yani sahâbe hatta tâbî'ine isnâd edilen sözler, pek de tereddüt edilmeden isnâdı tamamlamak için gerekli birkaç isim rastgele eklenerek kolayca merfû hadislerle yani Peygamber'e nisbet edilen sözlerle dönüştürülmüştür."³³ diyen Goldziher, bu süreçle Hz. Peygamber'e sadece sahâbe sözlerinin değil, cahiliye döneminden, Eski ve Yeni Ahit'ten sözlerin de isnâd edildiği kanaatindedir. Onun bu iddiaları Schacht tarafından isnâdların geriye doğru büyümesi/geriye yansıtılması teorisi altında sistemli bir biçimde hadis literatürüne uygulanacak, neticede hicrî I. yüzyıldan gelen hiçbir otantik³⁴ merfû hadis olmadığı sonucuna ulaşılabacaktır.

³⁰ Goldziher, *Muslim Studies*, 32, 40.

³¹ Bk. Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Sahîhu Müslim bi şerhi'n-Nevevî*, I-XVIII, Kahire, 1929, c. V, s. 147.

³² Goldziher hadisin kaynağı olarak Tirmizî'yi göstermektedir. Tirmizî'de Kitâbü's-salât'ın 17. bâbında geçen ve Ebû Zer tarafından Hz. Peygamber'den nakledilen rivâyet (bk. Tirmizî, Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ et-Tirmizî, *Sünen*, I-II, Vaduz, 2000) *Sahîh-i Buhârî* hariç, *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında geçmektedir: Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahîhu Müslim*, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Faryâbî, Beyrût, 2009, "el-Mesâcid ve mevâdî'u's-salât", hadis no: 648; Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünen*, I-V, thk. Muhammed 'Avvâme, Cidde, 1998, "Salât", 10; Nesâî, Ebû 'Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, *Sünen*, I-II, Vaduz, 2000, "İmâmet", 55 (emirler lafzı yerine "namazı geciktiren bir topluluk" lafzı yer almaktadır); İbn Mâce, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen*, I-II, thk. Muhammed Fu'âd 'Abdül bâkî, "İkâmetü's-salât ve'sünne", 150 (emirlerle ilgili kısım yer almamaktadır). Ebû Zer'den gelen ve "emirler" lafzının geçtiği hadisin yer aldığı *Kütüb-i sitte* öncesi kaynaklar: Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, I-IV, thk. Muhammed 'Abdülmuhsin et-Türkî, Cize, 1999, c. I, s. 359-360 (hadis no: 450); 'Abdürrezzâk, Ebû Bekr 'Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habibürrahmân el-A'zamî, I-XII, Beyrût, 1983, c. II, s. 381 (hadis no: 3782); Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, I-L, thk. Şu'ayb el-Arnaût ve dğr., Beyrut, 1995, c. XXXV, s. 387 (hadis no: 21490); c. XXXV, s. 330 (hadis no: 21417) ("umerâ" yerine "eimme" lafzıyla); ed-Dârimî, 'Abdullâh b. 'Abdirrahmân ed-Dârimî es-Semerikandî, *Sünenü'd-Dârimî*, I-II, thk. Fevvâz Ahmed Zümerli, Hâlid es-Sebî' el-'Alemlî, Karaçi, ts, c. I, s. 304 (hadis no: 1228).

³³ Goldziher, *Muslim Studies*, c. II, s. 148.

³⁴ Sahîh ıstılahı yerine otantik terimi, oryantalistlerin ve Müslümanların hadise yaklaşımlarının farklılığına delâlet etmesi amacıyla tercih edilmiştir.

Goldziher'in ref ile ilgili sözleri hadislerle ilgili temel tezi ya da görüşlerinin bir ürünü olduğu ve kültürlerin İslâm üzerindeki etkilerinin genel manasıyla sürdürmektedir. Bizans'la karşılaştırmalı olarak değil aynı zamanda hüküm istenilen iktibas³⁵ sürecinin yaşandığı ve ediliş Hz. Peygamber'e isnâd ediliş olarak *Muhammedanishe Studien*

Yukarıda ana hatları ile oryantalistlere etki eden Goldziher'in ifadelerinin ve görüşlerinin ayrıntılarına fakat esas itibarıyla kendisini, bir kaynak olmadığı, dolayısıyla kabul edilmesi şeklindeki göstermiştir. Nitekim Goldziher'in ikinci cildinin yayımlanmasından bir örnek olarak Harald Motz *Studien*'den önceki (1860) ve s. dikkat çekmektedir. Theodor *Studien*'den önce yazdığı *Geschichte* klâsik İslâmî görüşü benimseyen yapılan yeni neşrinde Friedr. Peygamber'in vefatının hemen

³⁵ Batı literatüründe "borrowing" terimi "istiâre" terimi daha uygun düşse de oryantalistlerin bir nevi ettiği hegemonik manasının ve c. nedeniyle bu yazıda terk edilerek

³⁶ Goldziher, *Muslim Studies*, c. II, s. 148.

³⁷ Bunun en somut örneğini Alfred (Oxford 1924) görmek mümkündür. katılmaktadır. Sadece Schacht'ın konusu olduğunda, bu rivâyetleri için reddetmesine karşı çıkmakta BSOAS, XVI/1, 1954, s. 176; Üniversitesi'nde 'Garpte İslam ' Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, 1953,

³⁸ Schwally'nin editörlüğünü yaptığı neşri Goldziher ve C. Snouck Hur

cem edildiğini bildiren haberleri kabul etmemektedir.³⁹ Nitekim Johann Fück de Schwally'nin *Geschichte des Qorâns*'ın ikinci cildinde,⁴⁰ aksi ispat edilene kadar her hukukî hadisin uydurma kabul edilmesi gerektiği görüşü ile sınırsız şüpheciliğin güçlendiğine işaret etmektedir.⁴¹

Esasen, Nöldeke'nin Goldziher'e yazdığı mektubunda söyledikleri Schwally'den önce onun da Goldziher'in tesirini hissetmeye başladığına işaret etmektedir:

Hadisin menşei hakkındaki tüm şüphelerinle benim de kuşulanmama sebep oldun. Sonunda senden daha şüpheli hâle geleceğim. Basit ruhumu tamamen alt üst ettin.⁴²

Son olarak, Goldziher'in etkisini vurgulamanın, onun kendisinden sonraki oryantalistlerin tamamını aynı derecede ve tüm detaylarda etkilediğini söylemek veya onun görüşlerinin ötesine geçilmediğini iddia etmek anlamına gelmediği ifade edilmelidir. Schacht gibi şüpheciliğini daha da ileri götürenler olduğu gibi, Fück gibi kaynaklara yönelik sınırsız şüpheciliği ve münferid örneklerden genellemelere gidilmesini eleştirenler de olmuştur. Fakat Goldziher'den sonra artık hadis literatürüne şüpheyile yaklaşma hâkim tavır hâline gelmiştir.

II.

Schacht'ın girişte tercümesi verilen ifadelerinde yer verdiği bir diğer isim, yazmalar üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınan oryantalistlerden Jan Just Witkam⁴³ tarafından henüz yaşarken bir efsane hâline geldiği ifade edilen,⁴⁴ Goldziher'le muasır Hollandalı oryantalist C. Snouck Hurgronje (1857-1936), Stephen Humphreys tarafından Batı'da İslâm hukuku çalışmalarının kurucusu şeklinde nitelenmektedir.⁴⁵ Fakat onun hakkındaki en önemli övgüyü dile

getiren kişi, Batı'da İslâm hâkim hâle gelmiş, o, Hurgronje'yü Goldziher'den kabul etmiştir.⁴⁶

Hurgronje, her ne kadar Nöldeke gibi oryantalistlerin cildinde Hz. Peygamber'in biyografisi belirtmişse de⁴⁷ ona göre bu ilgilili yeni bir incelemeye duyulan büyük kısmının ilk üç asırdaki rivâyetleridir. Bu görüşlerinde olduğu gibi "sahtecilik" yapıldığı ve görüşleri hadis şekline soktukları iddia eder. Hurgronje'ye göre Goldziher'in hadislerin Kur'an'ın açıklanması gerekmektedir.⁴⁸ Ona göre rivâyetler hicrî I. yüzyıl hakkında bir Peygamber'in hayatı arasında Batılı literatürde kendisinde rivâyetler ile tarihî rivâyetler⁴⁹

³⁹ Motzki, "The Collection of the Qur'an: A Reconsideration of Western Views in Light of Recent Methodological Developments", *Der Islam*, 78, 2001, s. 7.

⁴⁰ Ölümünün ardından 1919'da yayımlanmıştır.

⁴¹ Johann Fück, "The Role of Traditionalism in Islam", *Studies on Islam*, çev. ve ed. Merlin L. Swartz, Oxford, 1981, s. 111. Bu ifade daha sonra Joseph Schacht tarafından benimsenecektir.

⁴² Talal Maloush, *Early Hadith Literature and the Theory of Ignaz Goldziher* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Edinburgh, 2000, s. 4'den naklen.

⁴³ İbrahim Hatiboğlu'nun kendisi ile ilmi hayatı ve şarkiyât geleneği üzerine yaptığı mülâkat için bk. *HTD*, IV/2, 2006, ss. 177-189.

⁴⁴ Jan Just Witkam, "Christiaan Snouck Hurgronje: a tour d'horizon of his life and work", *Christiaan Snouck Hurgronje (1857-1936): Orientalist*, ed. Arnoud Vrolijk, Hans van de Velde, Leiden, 2007, ss. 11, 13. Witkam'ın giriş yazısı, Hurgronje'nün Mekke macerası, Hollanda sömürgesi Endonezya'da geçirdiği vakit, kolonyal yöneticilerle ilişkisi, İslâm ülkelerinin batılılaşması ve sekülerleşmesinin gerekliliğine dair fikirlerinden kısaca bahsetmektedir.

⁴⁵ R. Stephen Humphreys, "İslam Hukuku ve İslam Toplumu", çev. Murteza Bedir, *Sakarya Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 2001, s. 261.

⁴⁶ Schacht, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, *Der Islam*, 24, 1937, s. 1.

⁴⁷ C. Snouck Hurgronje, *Mohammedanism, Its Growth, and Its Present State*, New York, 1894, s. 1.

⁴⁸ Açıkça ismini vermese de Goldziher'in konusunu çalışmaların, 1870 yılında *Mohammedanism*, s. 29.

⁴⁹ Hurgronje, *Mohammedanism*, s. 2.

⁵⁰ Hurgronje, *Mohammedanism*, ss. 1-2.

⁵¹ Hurgronje, *Mohammedanism*, s. 3.

⁵² Hurgronje bu ayırım için şu tarihî biographical tradition (sıra). Bu tarihî İslâmî literatürde de yer almaktadır. Sîreti âdeti fıkıhtan soyutlama çağında sonra geliştiğinin kabulü ve dolayısıyla arasındaki irtibatın reddine dayanan ayırımı arasında ayırım yaptığına, Schacht'ın rivâyetlerle ilgili görüşlerine karşılık Montgomery Watt'da (1909-2006) ilgili olan rivâyetleri olmayanları hukukî rivâyetler ve tarihî rivâyetler diye siyâsî ve kelâmî konularla ilgili rivâyetlere göre şekillendirme ihtimalinin varlığını çarpıtma ihtimalleri daha azdır. Fakat hadisleri dikkate almaları nedendir.

göre, tarihî rivâyetlere duyulan itimadın yersizliği ise Leone Caetani (1869-1935) ve Henri Lammens (1862-1937) tarafından gösterilmiştir.⁵³

Hadisle ilgili görüşlerinde Goldziher'le hemfikir olan Hurgronje sünnetle ilgili olarak da benzer görüşleri ifade etmektedir. Nebevî sünnetin en baştan itibaren bir model olmakla birlikte, hukukî bir kaynak olarak otoritesinin açık bir doktrin şeklinde ifadesinin zaman içerisinde gerçekleştiğini iddia eden Hurgronje'ye göre, Hz. Peygamber'in kendisinin bir model olduğunu iddia etmediği sahalarda dahi sünnet norm hâline gelerek, neticede Kur'ân'le eşit seviyeye ulaşmış ve bu süreç, Hz. Peygamber'in imajının idealize edilmesi ve ismet sıfatının kabulü süreci ile paralel gelişmiştir.⁵⁴ Goldziher ise bu sürecin neticesinde gayr-ı metlûv vahiy anlayışının kabul edildiği kanaatindedir.⁵⁵

Goldziher'le başlayan ve C. H. Becker (1876-1933), A. J. Wensinck (1882-1939) gibi oryantalistler tarafından devam ettirilen çalışmalarda İslâm dininin Yahudî ve Hristiyan dinî uygulamalarının yanı sıra muhtemelen İran'dan da etkilendiğinin gösterildiği kanaatindeki Hurgronje, başka kaynaklardan iktibas edilen unsurların bir tehdit teşkil ettiği fark edildiğinde, bir ayıklama sürecinin başladığını, daha önce kabul edilip İslâm'ın bir parçası hâline gelen kısımların ise asimile edilerek "hadis" şeklinde adlandırıldığını iddia etmektedir.⁵⁶ Elbette, ona göre söz konusu iktibaslar sadece İslâm'ın sonraki dönemlerinde gerçekleşmemiş, bilâkis İslâm dininin teşekkülünde Hz. Peygamber diğer dinlerden fakat bilhassa Yahudilikten birtakım unsurlar almıştır.⁵⁷ Diğer oryantalistlerde olduğu gibi Hurgronje de İslâm'ın vahiy kaynaklı bir din olduğu ve Hz. Peygamber'in Yüce Allah'ın Resûlü olduğunu kabul etmediği

için, Kitâb-ı Mukaddes'te ve diğer bilgileri, kıyamet, yeniden diriliş, iktibaslara örnek kabul etme Kur'ân'ın menşei ve hâliyle şekillendirmektedir.⁵⁸

III.

Batı'da sünnet ile İslâm'ın koparılmasından itibaren tamamen koparılmasından itibaren D. S. Margoliouth (1858-1940) Batı'da kendisinden önceki oryantalistlerin yerleştirmiştir.⁵⁹ İkinci baskı Kur'ân'ın işaretleri ile birtakım yanlışlıklarını *Origins of Islam* (New York 1905) seçmelerinden daha naif davranışları Hadislerle ilgili seçmelerinden açıklamaları olmamakla beraber hadisleri kullanım tarzı ve yapıları hadislerin ana hatları ile açıklamasıdır. Dolayısıyla Hurgronje ve Peygamber'in hayatı hakkında

kanaatindedir. Hâlbuki tarihî haberler gerçek bilgileri de içermektedir. Bk. W. Montgomery Watt, *Muhammad at Medina*, Oxford, 1956, ss. 336-338. Esasen Watt'ın sözlerine bir eleştiri olarak Schacht'ın iddialarını tarihî rivâyetler için de tekrarladığı ve tarihî rivâyetlerin de fıkıhî telkinlerle dolu olduğuna dair değerlendirmeleri hatırlatılabilir. Zira Schacht'ın *Origins*'ten itibaren tüm kariyeri, tabiri caizse sîret ile sünnetin, Hz. Peygamber'in yaşamı ile İslâm hukukunun arasında herhangi bir irtibatın olmadığını ispata adanmıştır. Bu iddiası ile o doğal olarak tarihî rivâyetler ve ahkâm hadisleri ayrımını yapmış olmakla birlikte, tarihî rivâyetlerin çoğu zaman ahkâma arka plân hazırlamak için kullanılması nedeniyle, Hz. Peygamber'in biyografisi ile ilgili haberlerin kayda değer bir kısmının sonradan ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bk. Schacht, "A Revaluation of Islamic Traditions", ss. 151-153.

⁵³ Hurgronje, *Mohammedanism*, s. 31. Ona göre hadis ve sîre aynı şekilde şüpheli iki kaynaktır. Bk. a. mlf., "Islam", *Selected Works of C. Snouck Hurgronje*, ed. G. H. Bousquet, J. Schacht, Leiden, 1957, s. 8.

⁵⁴ Hurgronje, "Islam", s. 48; a. mlf., "The Foundations of Islamic Law", ss. 269-272. Sünnet tasavvuruna dair benzer bir dönüşüm iddiası için bk. Hayri Kırbaçoğlu, "Hz. Peygamber Tasavvurumuzun Dönüşümü: Paradigmadan Paragona, Paragondan Kozmik İlkeye", *IV. Kutlu Doğum Sempozyumu (Isparta 2001)*, Isparta, 2002, s. 129-139.

⁵⁵ Goldziher, "Disputes over the Status of *Hadîth* in Islam", s. 63-66.

⁵⁶ Hurgronje, *Mohammedanism*, s. 65-67; a. mlf., "Islam", s. 51.

⁵⁷ Hurgronje, *Mohammedanism*, s. 37-39.

⁵⁸ David Samuel Margoliouth'dan bilgi verilecektir: Bir papaz olan ve ifade edilen, muhtemelen bu nedenden dolayı hayranlığını, öfke veya hamasetle *Origins of Muhammadan Jurisprudence* (1937), Goldziher'in de çalışmaları hukukî rivâyetlerle ilgili şüpheleri ilgili olarak da dile getirmiştir (*History of Historical Muhammad*, *Interpretation*, 302). Goldziher'in Müslüman âlemlerine edemedikleri şeklindeki iddiasını yapmaksızın sadece isnâd tenkid ve imkânsızlıklarla anakronizmler gibi *Institutions*, çev. Denison Ross, 1905, uydurmacılığına yaptığı vurguyu Goldziher gibi Roma hukukunun uydurmacılığına göre hadis uydurmacılığı vasıtasıyla Hz. Peygamber ve sahâbeye atfedilen İslâm hukukunun bütüncül ve *Islâm*, s. 83).

⁵⁹ D. S. Margoliouth, "On Moslem Tradition", s. 1.

⁶⁰ D. S. Margoliouth, *Mohammed and his Times*, s. 1.

⁶¹ İşaret edilen yorumlar misalleri için bk. 453, 464.

anlaşılmaktadır. Bununla birlikte onun da, oryantalistlerin genel yaklaşımı çerçevesinde, bir hadisin geçtiği kaynağı, haberin otantikliği hakkındaki değerlendirmesinde göz önünde bulundurmadığı ifade edilmelidir. Meselâ o, *Kütüb-i sitte* veya Vâkîdî (ö. 207/823) ya da Câhız'ın (255/869) kitapları arasında bir ayırım yapmamaktadır. Ayrıca şu sözler de ona aittir: "Buhârî'nin sahîh kabul ettiği hadislerden kaçının bu özellikte olduğu son derece şüphelidir."⁶² Fakat yine de, isnâdların değerlendirmesi söz konusu olduğunda ricâl literatürünün bir ölçüde güvenilir bilgi verdiği kanaatindedir.⁶³ Hadis ve ricâl literatürü hakkında Goldziher ve Hurgronje'ye nispetle işaret edilen olumlu kanaatine rağmen Margoliouth, hadis kaynaklarından hareketle Hz. Peygamber'den ziyade İslâm tarihi hakkında malumat edinilebileceği şeklindeki iddiası ile Goldziher'in ve Hurgronje'nün hadislerle Hz. Peygamber arasındaki irtibatı koparan, hadisin ancak İslâm'ın ilk dönemlerinde geçirdiği gelişmeleri yansıtabileceği şeklindeki görüşlerini takip etmektedir. Yine, hadis usûlünün sahâbenin âdil olduğu şeklindeki temel ilkesini kabul etmeyen Margoliouth, Ebû Hüreyre'nin (ö. 58/678) hadis uydurduğu ithamıyla da Goldziher'i izlemektedir.⁶⁴

Selefleri gibi İslâm hukukunun diğer sistemlerden ictibaslar yaptığını açık bir gerçek kabul eden Margoliouth, Goldziher'in hadis literatürünün gelişim süreci ile ilgili söyledikleri neticesinde, her hadis karşısında "bu hadis muhtemel hangi amaçla uyduruldu" sorusunun sorulması gerektiği kanaatindedir.⁶⁵ Sadece seleflerinden etkilenmekle kalmayıp özellikle sünnet kavramı ve İmâm Şafî'î ile ilgili görüşleriyle Joseph Schacht'ı etkileyerek - Schacht onu selefleri arasında kendisine en yakın sonuçlara ulaşan kişi olarak nitelirmektedir.⁶⁶ onun üzerinden kendisinden sonraki oryantalist geleneğe tesir ettiği söylenebilecek Margoliouth'a göre "sünnet" başlangıçta Kur'an tarafından fesh edilmemiş câhiliyye âdetleri için kullanılan bir kavramdır.⁶⁷ Ona göre "sünnet" kavramının Hz. Peygamber'in (sav) uygulamaları için

kullanımı yavaş ilerleyen bir gerekli kılan nedenlerden dolayı sonucunda herkesin kendi âdetiyle kargaşayı önleme isteğidir.

Margoliouth'un ifadelerinde anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber'in sünneti hazırlamak için kabul edilmiş bir aslında gayr-ı metlûv vahiy bağlamında dile getirilmiş⁶⁹ ve yukarıda otorite kazanma süreci ile isnâd otorite kazanması ile başlayan Hz. Peygamber'e atfedilerek sünnet Margoliouth'a göre, Hz. Osman tarafından Kur'an'a ilâvelerle kurallar sünnet formunda tefsir hakkındaki ithamlarıyla Margoliouth olarak gören seleflerinden ayrı Coulson'ı (1917-1978) *A History of Islam* etmediği için eleştirdiği ve İslâm önemine işaret ettiği⁷² *Mohammedanism*'de (New York) Margoliouth, devletin imparatoru altına alındığı dönemde yeni bir uygulamayı ardından Kur'an'ın ayırımından etkilenecek, Hz. Peygamber'i teşekkül etmeye başladığını iddia için Kur'an'dan delil arandığını manada yorumlanmasını söz Margoliouth'un Yahudi etki argümanı, Goldziher'in "Kâmp" makalesindekiyle aynıdır.⁷⁴ uygulaması manasına gelen

⁶² Margoliouth, "On Moslem Traditions", s. 119

⁶³ Margoliouth, "On Moslem Traditions", s. 120. Ayrıca o, hadis musannefatının ortaya çıkışı, ricâl tenkidi hakkında özet bir bilgi vermesinin akabinde "bu çabaların neticesi bizim için Müslümanlar kadar olmasa da oldukça değerlidir" demektedir. Bk. D. S. Margoliouth, *Mohammedanism*, London, 1928, s. 111.

⁶⁴ Margoliouth, *Mohammed and the Rise of Islam*, s. 353. Goldziher'in sahâbenin hadis uydurmasına dair iddialarına daha önce değinilmişti. Ebû Hüreyre ile ilgili iddiaları için ise bk. Ignaz Goldziher, "Ebû Hüreyre", *IA*, IV, s. 32.

⁶⁵ Margoliouth, "On Moslem Traditions", s. 121.

⁶⁶ Schacht, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, s. v.

⁶⁷ D. S. Margoliouth, "Omar Instruction to the Kadi", *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1910, ss. 313-314; Margoliouth, "On Moslem Traditions", ss. 113-114.

⁶⁸ Margoliouth, "On Moslem Traditions", s. 119.

⁶⁹ Goldziher, "Disputes over the Status of the Prophet", s. 111.

⁷⁰ Margoliouth, "On Moslem Traditions", s. 119.

⁷¹ Margoliouth, "On Moslem Traditions", s. 119.

⁷² Schacht, "Modernism and Tradition", s. 111.

⁷³ D. S. Margoliouth, *Early Development of Islam*, s. 111.

Hikmetin sünnet olduğu konusunu Ahmed Muhammed Şâkir, *Dârü'l-İlm*

⁷⁴ Goldziher, "Disputes over the Status of the Prophet", s. 111.

kazandığı iddiasıyla gerçekten, selefleri arasında Schacht'a en fazla yaklaşan kişi olmuştur.

IV.

Origins'in girişinde eserinin Goldziher'in çalışmalarının bir devamı kabul edilmesine dair umudunu dile getiren Joseph Schacht bu umudunu hayata geçirerek, kitabında selefinin kaynaklara yaklaşımını sürdürmüş, hatta yine kendisinin ifadesiyle şu noktalarda onun sonuçlarının ötesine geçmiştir:

Klâsik ve diğer hadis musannefâtında yer alan hadislerin çok büyük kısmı Şâfiî sonrasında tedâvüle sürülmüştür; ilk kayda değer miktardaki hukukî merfû hadis grubu, II. yüzyılın ortalarına doğru sahâbe ve diğer otoritelerden gelen nispeten erken tarihli hadisler ve eski hukuk okullarının yaşayan geleneğine karşı ortaya çıkmıştır. Sahâbe ve diğer otoritelerden gelen hadisler aynı gelişim sürecinden geçmişlerdir ve merfû hadislerin ele alındığı gibi ele alınmalıdırlar. İsnâd analizi genellikle hadisleri tarihlendirmemize yardım eder. İsnâdlar geriye doğru büyüme ve nihayet Peygamber'de duruncaya kadar gittikçe daha yüksek otoriteye ulaşma eğilimi gösterirler. Hukukî hadislerden elde edilebilecek deliller bizi ancak 100 yılına kadar götürebilir. Bu dönemde, İslâm hukuk düşüncesi Emevîlerin son dönemindeki idâri ve kamuyla ilgili uygulamalardan neşet etmiştir ki bu gelişme hâlâ çok sayıda hadiste yer almaktadır.⁷⁵

Bu cümleleri esasen Schacht'ın *Origins*'indeki iddialarının kısa bir özeti gibidir. Hadis ve İslâm hukuku tarihi bağlamında Hz. Peygamber'in dönemi ile ilgili değerlendirmeler yapan seleflerinden farklı olarak Schacht bu dönemdeki hukukî faaliyetler hakkında konuşmamaktadır. Zira hadislerin asr-ı saadet için güvenilir bilgi vermesi bir tarafa, merfû hukukî hadislerin hicrî I. yüzyılda hukukun gelişimi hakkında bilgi edinmek için dahi kullanılamayacağı kanaatindedir. Ona göre Nebvî sünnet kavramı, eski hukuk okullarının toplumun geleneği olan amel ve her merkezdeki ulemanın üzerinde icma ettiği anomin doktrinden müteşekkil yaşayan geleneğinden daha geç tarihlidir. Zira Hz. Peygamber dönemi için kazâ değil hakemlik söz konusudur yani o toplumda bir kanun koyucu değil bir arabulucu görevi üstlenmiş, bir hukuk sistemi kurmayı amaçlamamıştır.⁷⁶ Bu nedenle I. yüzyılda teknik anlamıyla bir hukuk mevcut değildir ve İslâm hukukunun gelişimi ile Hz. Peygamber arasında bir irtibat kurulmamalıdır.⁷⁷

Hz. Peygamber'in hukukî hiçbir hükümden sorumlu olmaması şeklindeki iddianın, hadis musennefâtında yer alan ahkâm hadislerinin varlığı ile tearuzu

ise Schacht tarafından hadislerle çözülmeye çalışılmıştır. Buna uygulamaların Hz. Peygamber'in şeklindeki kanaat özellikle hadîs fıkıh okullarının gerçekte aslında sahâbenin yakınında bulunması sahâbeye ve son aşamada Hz. Peygamber'in hukukî uygulamaları hadisleri sahih değildir. Schacht okuyucunun onun sonuca ilerlediği hadislerinin olmadığı şeklindeki olmadığı dolayısıyla başlangıçta içermediği iddiasıyla gerekçe koyucu sıfatını reddederken bence mevcut olmadığı iddiasından desteklemek için çoğu zaman belirli bir dönemde olmadığı kendisine referansta bulunması delil olarak kullanılmadığını delile dayalı çıkarımların ne çalışmalarında gösterilmiştir.⁸²

Schacht'ın eski hukuk okullarının sünnetin hâkim olması süreci önce Margoliouth tarafından e İmam Şâfi'î'dir (150/767–204/ İmâm Şâfi'î'nin çabaları ile h anlayışı artık yerleşmeye başla

⁷⁵ Schacht, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, s. 4-5.

⁷⁶ Schacht, "Pre-Islamic Background and Early Development of Jurisprudence", *Law in the Middle East*, ed. Macid Khadduri, Herbert J. Liebesny, Washington, 1955, s. 30; a. mlf., *Introduction to Islamic Law*, Oxford, 1982 s. 11.

⁷⁷ Schacht, *Introduction to Islamic Law*, s. 19.

⁷⁸ Bu isnâdlar da "İbn Mes'ûd'un aslı

⁷⁹ Schacht, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, s. 4-5.

⁸⁰ Onun okuyucusunu âdeta çaresiz Johann Fück ve Harald Motzki tarafından

⁸¹ Schacht, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, s. 4-5.

⁸² E Silentio argümanı bağlamında ve Mustafa A'zamî'ye aittir. B Schacht'ın Metodunun Tenkidi", *On Schacht's Origins*, s. 116-153. C için ise bk. Harald Motzki, "G. H Position in Muslim Literature" *Çalışmalarını Tarihi Seyri*, ed. E Muslim Traditions", s. 215-215; Argumentum e Silentio", *HTD*, V

yaşanmıştır.⁸³ Schacht bu ithamının bir gereği olarak, merfû hukukî hadislerin hicrî 125 yılından itibaren ortaya çıktığını kabul etmektedir.⁸⁴ Hukukî içerikli mevkûf hadisleri ise nispeten daha erken bir döneme, hicrî II. asrın başlarına tarihlemektedir.⁸⁵ Dolayısıyla, Schacht'a göre sahâbeye atfedilen haberler arasında da otantik olanları bulmak mümkün değildir. Schacht'ın ithamları bu hâliyle dahi derin sonuçlar içermekteyse de teorisini sadece hukukî hadislerle sınırlamayıp inanç meseleleriyle alakalı hadislerin hepsinin ilk yüzyıla tarihlenemeyeceği şeklindeki iddiası ve hukukî hadislerle ilgili ulaştığı sonuçları tarihi rivayetlere teşmil etmesi göz önünde bulundurulduğunda, iddialarının sanıldığından da vahim olduğu anlaşılabacaktır.⁸⁶

Mensubu olduğu okulun yaşayan geleneğinin bir mensubu olan Schacht'ın seleflerinden ayrıldığı en önemli nokta ise hadis tarihlendirmelerinde isnâd dikkate alması olmuştur. Müşterek râvî teorisinin yanı sıra, isnâdların geriye doğru büyüme eğilimi göstermesi nedeniyle maktû haberlerin, mevkûflardan, mevkûfların ise merfûlardan daha erken tarihli olduğu; isnâdın ittisal ve içerdiği râvîlerin güvenilirliği bakımından ne kadar mükemmel ve kusursuzsa o kadar geç tarihli olduğu; aile isnâdlarının güvenilir olmadığı gibi hadisin sıhhatini belirlemekten ziyade güvenilmezliğini ve hangi dönemde ortaya çıktığını tespiti yönelik ilkeler geliştirmiştir. Fakat metinlere dayalı tarihlendirmelerini, isnâda dayalı tarihlendirmelerine takdîm etmesi dolayısıyla isnâdları değil de metinleri nihâî kriter kabul etmesiyle, genel oryantalist eğilimi muhafaza ettiği de belirtilmelidir.

Netice itibarıyla Schacht, seleflerinin kendisinden önce attığı adımları tamamlayarak hukukun Hz. Peygamber'in sünnetinden bağımsız geliştiği sonucuna ulaşmıştır. Ulaştığı sonuçlara dair şaşkınlığını kendisi de ifade etmekle birlikte, müselleme bir hakikat kabul ettiği Goldziher'in temel tezinin de aralarında bulunduğu Batılı tarihî tenkidin dayandığı temellerden hareketle başka nasıl bir sonuca ulaşabileceğini haklı olarak sormaktadır.⁸⁷

“Goldziher”den Schacht’a Oryantalist Literatürde Hadis ve Sünnet: Bir Okulun Yaşayan Geleneği

Abstract: Hâlihazırdaki çalışma, Batı'da İslâm çalışmalarının sürekliliğini vurgulamaktadır. Joseph Schacht'ın "eski hukuk okullarının yaşayan geleneği" kavramı ödünç alınarak, Ignaz Goldizher'den, Schacht'a kadar Batı'da hadis ve sünnete yönelik şüpheli bir düşünce

çizgisinin bir yaşayan gelenek biçiminde ele alınması, seleflerinin teorilerinin tazammununda, İslâmî sünneti I. yüzyıldaki hukukî marifetle bağdaştırma iddia edilmektedir.

Citation: Fatma KIZIL, “Goldzih Bir Okulun Yaşayan Geleneği” (i 45-62.

Key words:. Hadis, Sünnet, N
Hurgronje, Margoliouth, Schacht.

⁸³ Schacht, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, s. 138; a. mlf., “A Revaluation of Islamic Traditions”, s. 145

⁸⁴ Schacht, "A Revaluation of Islamic Traditions", ss. 145, 153.

⁸⁵ Schacht, "A Revaluation of Islamic Traditions", s. 146.

⁸⁶ Schacht, "A Revaluation of Islamic Traditions", s. 149-154.

⁸⁷ Schacht, "A Revaluation of Islamic Traditions", s.143; Janette Wakin, *Remembering Joseph Schacht (1902-1969)*, Cambridge, 2003, s. 6.